

De Kalahari van Wassenaar Heel jonge

KEES VERTEGAAL

Bij Wassenaar ligt een van de meest natuurlijke stukken duin uit de wijde omgeving. Bijna tien jaar geleden is het met bulldozers en kranen in zijn 'oorspronkelijke staat' teruggebracht. Veel kaal zand was het resultaat, gekshe- rend de Kalahari genoemd. Inmiddels is het weer aardig begroeid geraakt. Tijd om eens te kijken wat ervan geworden is.

Het kale zand van de Kalahari heeft in veel duinvalleien plaatsgemaakt voor een rijke duin flora met van links naar rechts: watermunt, heeblaadjes, parnassia en duizendguldenkruid. Foto: Joost Bouwmeester.

Berkheide is het duingebied tussen Katwijk en de Wassenaarse Slag. De zuidwesthoek heeft geen eigen naam. Nadat in het najaar en de winter van 2002/2003 het grote herstelproject was uitgevoerd, kreeg het al gauw als bijnaam 'de Kalahari'. Het duinlandschap zoals iedereen het kende, was compleet overhoop gehaald. Waar eerst struwelen, duingraslanden, meertjes en rietmoerassen waren, resteerde niet meer dan een kale zandwoestijn. Nu, bijna tien jaar later, begint het weer aardig groen te worden.

De Zwarte Pan

Je kan door de Kalahari en de nabije Zwarte Pan prima wandelen. Er is een zandpad vanuit de Wassenaarse Slag. Verder richting Katwijk slingeren schelpenpaden door het verjongde duinlandschap van schaars begroeide valleitjes en zanderige duinhellingen.

Dicht bij de Wassenaarse Slag, achter hotel Duinoord, ligt de Zwarte Pan, een laagte met vier poelen. De waterstand in deze watertjes varieert. Afhankelijk van hoeveel regen er valt en weer verdampt, staat er flink wat water of vallen ze bijna droog. Er groeien nog weinig waterplanten in en langs het water. Deze poelen zijn het ideale biotoop van de rugstreeppad. Dit typische duindier is gemakkelijk te herkennen aan zijn rugstreep, maar je ziet ze maar een enkele keer scharrelen omdat het nachtdieren zijn. 's Zomers vliegen er bij deze ondiepe duinmeertjes volop libellen en juffers.

duinen in Zuidwest-Berkheide

Grootschalige regeneratie leverde destijds veel kritiek op. Na tien jaar kunnen we een eerste balans opmaken. Het zuidwestelijk deel van Berkheide heeft zich ontwikkeld tot een hoogwaardig stuk duinnatuur. Foto: Joost Bouwmeester.

Ook het kale zand en de poelen in de Zwarte Pan zijn het resultaat van een natuurherstelproject. Struiken, bomen en natte ruigten zijn hier in 2005 weggehaald, zij het niet zo grootschalig als in de Kalahari. Als je het pad volgt kom je door duintjes waar de plantengroei is blijven staan.

Stuifzand koloniseren

Verder richting Katwijk verandert het landschap weer. Golvende blonde duinen, getooid met grote pollen helmgras, bijna zo ver als het oog reikt. Dit is - of was - de Kalahari. Hier is tien jaar geleden alle begroeiing weggehaald, is het fietspad verlegd en zijn waterwinputten en -plassen opgeruimd. Met bulldozers zijn de oorspronkelijke duinvormen gereconstrueerd. Daarna konden wind en stuivend zand ongehinderd hun gang gaan. De hele ontwikkeling van duinvorming en geleidelijk begroeid raken met planten kon hier weer van voor af aan beginnen. Een ware verjongingskuur voor het duin.

Helm was de eerste plant die zich op de stuifduintjes wist te vestigen. Dit gras is dol op stuivend zand. Hoe harder het stuift, hoe beter helm het doet. Hij groeit mee met de steeds hoger wordende duintjes. Een ophoging van meer dan een meter per jaar kan hij probleemloos bijbenen. Geen wonder dus dat er nu zo veel helm groeit, in grote vitale pollen. Zodra de grootste zandbewegingen door helm zijn getemd krijgt hij hulp van zandzegge. Deze vrij kleine grasachtige plant kan met zijn in lange, rechte lijnen uitgroeiende wortelstokken kaal zand in een verbluffend tempo koloniseren.

Steenrode orchis

Er zijn verschillende oude documenten waarin de plantengroei in de duinen bij Wassenaar en Katwijk is beschreven, zoals de 'Flora Leidensis' uit 1840. Daardoor weten we hoe rijk de plantengroei van de natte duinvalleien in Berkheide ooit was. In de twintigste eeuw werd het duin steeds droger door de winning van drinkwater. Later pompte men vervuild polderwater het duin in en daar werd het ook niet beter van. Maar gelukkig is het tij gekeerd. Infiltratiewater uit de Maas wordt nu grondig voorgezuiverd. Sinds een jaar of tien worden delen van het waterwingebied 'teruggegeven aan de natuur'. De winningen zijn weggehaald, kunstmatige plassen en dijkjes opgeruimd en de vroegere duinvormen teruggebracht. De valleien zijn door schoon regenwater weer nat geworden.

De waterpeilen bewegen weer mee met de seizoenen: nat in de winter, droog in de zomer. In Zuidwest-Berkheide zijn ongeveer tien valleien en valleitjes op deze manier hersteld. De grootste is Boeredel, iets ten noorden van paviljoen De Duinen, genoemd naar Jan van Boere die hier lang geleden een akkerlandje had. Elk jaar komen meer bijzondere planten van natte duinvalleien terug. Inmiddels kleuren sommige valleien eind van de zomer wit van bloeiende parnassia, de koningin van de natte duinvallei. Drienvrige zegge, rond wintergroen en moeraswespenorchis zijn teruggevonden. Veel van deze planten waren al meer dan een eeuw uit Berkheide verdwenen. In een aantal valleien bloeit de vleeskleurige orchis weer volop, soms vergezeld van de prachtig gekleurde steenrode orchis. Dit is een ondersoort - of misschien een kleurvariant - van de vleeskleurige orchis die pas sinds 2001 in Nederland voorkomt, overgestoken uit Engeland.

Het duinlandschap in het zuidwesten van Berkheide heeft de afgelopen tien jaar een geweldige metamorfose ondergaan. Blanke duinen met wuivende helmpluimen, duinvalleien vol met orchideeën: de natuur kan hier onbelemmerd zijn gang gaan. Je waant je bijna op een Waddeneiland. En je kan er gewoon doorheen wandelen en alles van dicht bij bekijken.

KEES VERTEGAAL IS ZELFSTANDIG ECOLOGISCH ADVISEUR.

Planten die al meer dan honderd jaar niet in Berkheide waren gezien, bloeien in het verjongde duin in grote aantallen. De steenrode orchis is een nieuwkomer. Foto: Joost Bouwmeester.